

VIDEN OG NARRATIVER SOM KONSTRUKTIONER – om forhandlingen af det narrative og det non-humanes placering.

Jesper Döpping

Artiklens søger en empirisk funderet teoretisk forståelse af det narratives konstruktion igennem konkrete sociale og semiotiske processer. Artiklen tager udgangspunkt i en påstand om, at det narrative perspektiv ofte indeholder to problemer.

*Det første problem er, at det narrative privilegerer historien, som et samlet hele – et plot – der udtrykker en intentionalitet. Artiklen vil vise, at intentionaliteten og plottet forudsætter en **forhandlingsproces**, der går forud for narrationen.*

Det andet problem er det narratives og den moderne sociopsykologis privilegering af det sociale og sproglige på bekostning af det non-humane og materielle i narrationens beskrivelse af sagsforholdet.

Artiklen søger igennem empirien at vise, hvordan det processuelle og interaktionelle i forhandlingen af menneskers narrative beskrivelse og kategorisering af sig selv kan analyseres, uden at det »materielle« – i form af non-humane aktanter – mistes i den psykologiske forståelse.

Indledning

I en artikel fra 1988 beskriver Mary Gergen, hvordan en gruppe ansøgere til psykologistudiet ændrer deres livshistorie og deres begrundelser for at søge optagelse på psykologistudiet, efter at de er blevet optaget. Deres begrundelser for at søge optagelse på psykologistudiet ændres således fra, at være et blandt flere andre mulige studier de kunne vælge til at være det deres tidligere uddannelse og liv i øvrigt har været rettet imod. På samme måde ændres deres livshistorie. Vigtige begivenheder i den livshistorie de fortalte før de blev optaget huskes ikke mere eller har mindre betydning. I den nye livshistorie optræder der episoder og begivenheder, som ikke fandtes i den tidligere historie. Endelig konkluderer M. Gergen at historierne er fortalt ud fra et særligt plot, der typisk indeholder en måltilstand (at blive optaget og uddannet som psykolog), et udvalg af begivenheder og episoder, der er relevante for måltilstanden, en kronologisk

---

Jesper Döpping er Cand. Psych. & Ph.D. studerende ved Københavns Universitet. Jesper Döpping er ansat som forsker på forskningscenter Risø i afdelingen for system analyse og ekstern lektor ved Københavns Universitet.

orden (tid) med kausale forbindelser og demarkationstegn, der fortæller hvornår historien begynder og slutter (se også Gergen & Gergen 1987).

Til dette er der ofte to indsigelser. Indsigelserne argumenteres ofte som metodiske fejl. Den første indsigelse er, at interviewerens tilsyneladende ikke er særlig god til at indsamle psykologiske data, da en ordentlig indsamling af data ville have fået alle episoderne og begrundelserne med i første omgang. Den anden indvending er, at de psykologistuderende fortæller det, som interviewerens gerne vil høre.

Begge indsigelser hævder implicit, at livshistorierne og begrundelserne er dårligt repræsenterede i det indsamlede data. Hvorfor den frembragte viden og repræsentation af de studerendes livshistorie er mangelfuld eller falsk. Endvidere tilskrives den mangelfulde repræsentation i begge tilfælde den ene af parterne – enten i forskerens mangelfulde kvalifikationer eller i den studerendes ønske om ikke at træde frem, som han eller hun virkelig er. Ansvarer placeres således enten i den ene eller den anden deltager i empiriindsamlingen.

M. Gergens undersøgelse og argumenterne imod undersøgelsen indeholder dog mindst en fælles grundpåstand. Grundpåstanden er, at historien er en art repræsentation, der indeholder et intentionelt moment. Historierne anerkendes således som perspektiviske (Bruner 1995), i den forstand at de fortællers udfra et perspektiv på de kulturelle og sociale processer. Begge positioner søger dermed at fastholde både et *intentionelt* og et *deskriptivt* aspekt, som netop er karakteristisk for den narrative beskrivelse (se f.eks. Brandt 1995). Når den narrative psykologi undersøger narrationer empirisk, synes der at fremtræde en række fælles struktur i narrationerne, som formes individuelt eller kontekstuelt, disse betegnes ofte som basale plot eller basal narrationer. Hvordan disse basale narrationer skal forstås er de forskellige forskere dog stærkt uenige om. Den kognitionspsykologiske inspirerede narrative hævder, at disse findes indlejret i individet psykologi (se f.eks. Murray 1995, p. 184-185). Dette afvises fra de socialkonstruktionistiske traditioners side, der omvendt hævder, at det basale plot tilbydes kulturelt (se f.eks. Gergens 1991).

Ved at behandle narrationerne som en art repræsentationer, udtrykker de på samme tid en art *viden*. Det er artiklens påstand, at ved at betragte narrationer som viden og repræsentationer, og behandle narrationen på samme måde som viden er blevet behandlet indenfor de sociale studier af videnskab og teknologi, kan vi udvikle en bredere og mere psykologisk anvendelig forståelse af narrationernes placering i menneskers daglige liv. Når Bruner f.eks. tager udgangspunkt i at:

»The story as a whole has a meaning or ‘gist’, and it is constituted in such a way that the constituents that comprise it – characters, settings, acts, and the like – take their meaning from the place that they occupy in the story as a whole« 1995, p. 23.

Placeres vi i en situation, hvor det bliver uigennemskueligt hvad der muliggør historien og narrationen. Typisk kommer man til enten at hævde, at den type af historier vi fortæller er tilegnet gennem vores ontogenetiske udvikling (Bruner 1990, p. 87-95), eller de er kulturelt tilbudte konstruktioner (f.eks. Gergen 1991). Ved at undersøge narrationen ud fra et konstruktivistisk (f.eks. Harré & Gillet 1994) og pragmatisk (f.eks. Strauss 1993) perspektiv kan vi etablere et billede af, hvordan narrationen og dens intentionalitet konstrueres og forhandles igennem discursive og interaktionelle processer. Første del af artiklen forsøger netop at vise disse forhandlingsprocesser i en konkret psykosocial rådgivnings sammenhæng¹.

Narrationen indeholder som nævnt ovenfor et deskriptivt element, hvor specifikke settings, sammenhænge og forhold beskrives. I artiklens første del viser, hvordan en selv-opfattelse forhandles og konstrueres. Denne konstruktion indeholder et deskriptivt element, dvs. beskrivelser af settings, sammenhænge og forhold i historien. Spørgsmålet er nu disse deskriptive elementer alene er sproglige og sociale konstruktioner. Og dermed om konstruktions- og forhandlingsperspektivet ikke fører direkte til en relativisme af både ontologisk og epistemologisk art (se Harré & Krausz 1996). Det er artiklens påstand, at denne form for relativisme i de discursive og narratologiske tilgange skyldes deres særlige privilegering af det sproglige og sociale i forhandlings- og konstruktionsprocesserne på bekostning af det »materielle«. For at overvinde denne videnskabelige privilegering indføres actant begrebet, som det anvendes af f.eks. Latour (1993) og Law (1994). For at illustrere hvordan actant begrebet kan løse op for denne privilegering af det sociale inddrages i artiklens anden del et eksempel fra forhandlingen af viden om den øvre atmosfære.

De første analytiske og metodiske greb

»Cognition has nothing to do with minds nor with individuals but *with the propagation of representations through various media, which are coordinated by a very lightly equipped human subject working in a group, inside a culture, with many artifacts and who might have internalized some parts of the process.*
Latour 1996 p. 56.

Den pragmatiske og den socialkonstruktivistiske tilgang tilbyder en metodisk tilgang til analysen af psykologiske og socialpsykologiske »genstande«, som kognition, selv, læring etc.. Pointen i disse metodiske tilgange er, at de forsøger at følge de konstruktions og forhandlingsprocesser, der konstituere viden og selv'er i menneskers daglige liv. Deres teoretiske og metodiske tilgang fokuserer således ikke på, hvad der foregår

i individet, men på de sociale og diskursive processer gennem hvilke entiteter for individer som *viden* og *selv* konstitueres. Tilgangen kan illustreres af Meads programmatisk udsagn:

»We attempt, that is, to explain the conduct of the individual in terms of the organized conduct of the social group, rather than to account for the organized conduct of the social group in terms of the conduct of the separated individuals belonging to it« (Mead 1934 p. 7)

Ud over at være en metodisk tilgang til studiet af psykologiske fænomener indeholder dette argument også nogle teoretiske pointer. Den mest centrale pointe er, at ved at tage udgangspunkt i de sociale processer forudsætter man ikke det fænomen, der skal undersøges. Vi kan således ved at undersøge de sociale processer se, hvordan de psykologiske entiteter konstitueres. Ved omvendt som psykologisk videnskab at tage udgangspunkt i individet har vi allerede taget det for givet, som vi netop skal til at forstå, nemlig individet og dets psykologiske entiteter. Påstanden er således, at megen psykologisk videnskab bliver cirkulær, idet den sætter sig for at forklare det, den allerede har forudsat. En anden central pointe er, at tilgangen forsøger at undgå at forudsætte særlige essenser. Dette betyder dog ikke, at der ikke kommer til at eksistere særlige essenser, kun at disse forhandles, etableres og fastholdes igennem de sociale processer. Vi tilskrives, placeres og positioneres tværtimod igennem de sociale processer særlige træk, selv'er, roller, og viden (se f.eks. Edwards & Potter 1993 og Davies & Harré 1990).

Metodisk betyder dette, at traditionerne forsøger at følge de interaktive og discursive processer meget tæt for herigennem at se, hvordan entiteterne forhandles og etableres. I det her valgte eksempel, følger vi en meget lille del af en psykosocial rådgivning, som er optaget på video. Den del der skal præsenteres omhandler forhandlingen og etableringen af »en indre klokke« hos en 10 årig dreng. Installeringen af denne »indre klokke« i drengen fører til, at han til sidst i rådgivnings forløbet fortæller historier om sig selv, og hvorfor han handler som han gør igennem metaforen om »den indre klokke«.

Præsentationen af casen baserer sig på et udvalg af samtale sekvenser, der i overensstemmelse med Grounded theory (Strauss 1987) som første kodning har haft overskriften »den indre klokke«. I den efterfølgende analyse og opbygning af mit argument har jeg anvendt den diskursive analytiske metode, der anvendes af Loughborough skolen (se f.eks. Potter & Wetherell 1987 & 1995). Jeg indskriver² de sociale diskursive processer i et bestemt teoretisk rum, her det pragmatiske og diskurspsykologiske, som jeg kan oplyse vores human videnskabelige forståelse af narrationer med. Denne metodiske pointe stiller sig anderledes end megen narratologisk psykologi, da det netop er dens pointe, at den vil præsentere de ud-

forskes perspektiv. Hvorved den:

»The qualitative analyst tends to allow *participants* to do the analysis; although the qualitative investigator, of course, plays a crucial role in deciding which parts of participants' analysis to treat as important and to reproduce as his own. In an important sense, participants collectively replace the qualitative analyst« Mulkay 1991, p. 18.

Dette metodiske udgangspunkt implicerer at fremstillingen og analysen af casen sker for at oplyse netop den teoretiske problemstilling om forhandlingen af narrationen, som jeg her ønsker at præsentere.

Forhandling af ansvar og »indre klokker« i den psykosociale rådgivning.

I den konkrete case er der sket en række omskrivninger og gendefinitioner af problemerne omkring Peter³, som det typisk forekommer i klinisk skolepsykologisk arbejde (se f.eks. Döpping 1996). Disse omskrivninger medfører, at der til sidst etableres et rådgivningsforløb alene med Peters familie, som forløber over 5 samtaler i familiens dagligstue. Tilstede er hver gang psykologen, moderen, faderen og sønnen Peter. Peter er 10 år gammel. Fra starten bestemmes et af de forhandlede problemer, som Peters manglende »evne« til at overholde aftaler og her specielt at komme hjem til tiden. Specielt tidsspørgsmålet bliver et gennemgående tema i samtalerne. En af baggrundene for, at tids og aftale temaet bliver centralt skyldes, at forældrene tilstadighed fremhæver dette i samtalerne, hvortil Peter svarer som f.eks. nedenfor:

Faderen: Ja, så måtte jeg ringe 2 gange efter ham, for at få ham hjem her lidt i fire, kvart i fire.

Peter: Og den var halv fire, eller den var 4 minutter i halv, da jeg kørte. Jeg kunne ikke gøre for der var så langt, og at der var så meget modvind.

Faderen: Se det er jo ikke mit problem.

Peter: Det er heller ikke mit problem.

Stillet overfor denne type konflikter forsøger psykologen at betydnings-sætte problemet, som et spørgsmål om dårlig samvittighed, som f.eks. i det nedenfor refererede uddrag:

Psykolog: Hvad sagde de så da du kom hjem, efter de havde ringet efter dig to gange?

Peter: Min far spurgte om jeg havde dårlig samvittighed.

Psykolog: Det var også noget af det vi snakkede om sidste gang, med samvittighed.

Peter: hmmm

Psykolog: Havde du det?

(pause)

Peter: Det ved jeg ikke.

Psykolog: Men der ikke nogen andre end dig der kan vide det.

Peter: Jeg ved ikke hvornår man har dårlig samvittighed og hvornår man ikke har det.

På baggrund af denne type udsagn introduceres metaforen om den indre klokke. Den indre klokke spatiale placering understreges ved, at psykologen konsekvent peger på hovedet, når den indre klokke omtales. Den indre klokke forsøges derefter konsekvent anvendt til at fortolke situationer, hvor Peter f.eks. ikke har overholdt en aftale om at komme hjem på et bestemt tidspunkt:

Psykolog: Det var den der, ... kan du huske hvordan vi snakkede om det? Hvor var det klokken skulle ringe henne (peger på hovedet)?

Peter: ..... Der.

Psykolog: Har den ikke ringet der idag?

Peter: Næææææh.....

Da den »indre klokke« første gang blev omtalt, skete det som en art forklaring på Peters umodenhed. I et umiddelbart efterfølgende interview med psykologen forklarer denne, at forklaringen til forældrene bevidst er forsøgt formuleret i et sprog, som Peter skulle kunne forstå. Imidlertid er det tydeligt på videoen, at Peter kikker frem og tilbage på psykologen og forældrene, tilsyneladende stærkt desorienteret. Dette bekræftes også af et interview med Peter, hvor han klart giver udtryk for, at han ikke forstår hvad psykologen mener. »For der sidder da ikke en klokke inde i hovedet på mennesker!« I den ovenfor angivne samtale sekvens ses det, hvordan psykologen forsøger at fastholde og erindre Peter om den begrebsliggørelse, der tidligere er introduceret. Peter svarer kun tøvende, og i det første tre samtaler understøtter psykologen svaret ved konsekvent at pege på hovedet. Peter meddeler samtidig, at der ikke er nogen klokke der har ringet, på trods af at han i det givne eksempel nok er kommet for sent hjem, men selv har taget initiativ til dette – men altså ikke på baggrund af en »indre klokke«.

Undervejs får Peter et rigtigt ur, som han mener må være tilstrækkeligt til at kunne huske at komme hjem til tiden. Med dette ur forsøger Peter adskillige gange at redegøre for, hvorfor han er kommet for sent hjem. Det kan f.eks. skyldes at uret er bagud, at det ikke gav signal fra sig på det tidspunkt han havde sat det til etc.. Uret forsøges således konstitueret

som en »social mekanisme for interaktion« (se Schmidt 1994). Uret er for Peter en art protokol, der er omfattet af et sæt af konventioner og foreskrevne procedurer (ibid p. 69), der både formidles af uret og dets signals relation til de aftaler, der er indgået. Man kan hævde, at Peter med sin argumentation i samtalerne og med forældrene forsøger at antropomorfinere⁴ uret, idet ansvaret placeres hos uret. En sådan antropomorfinering af den non-humane actant (se nedenfor) er ikke specielt usædvanlig, se blot på kontrol og overvågningssystemer (se f.eks. Döpping in print). Uret som en mekanisme for social interaktion afvises dog af både psykologen og forældrene:

Psykolog: Og så kom i til at se film, eller satte en film på. Var der nogen hjemme hos ham? Var i alene?

Peter: Ja.

.....

Psykolog: Og da i så havde set på den film et stykke tid, så kom du til at på dit ur eller hvad? At klokken var tre og der skulle du egentlig have været hjemme?

Peter: Hmm.

Psykolog: Og det er jo helt rigtigt hvad din mor siger, når du først kommer i gang, så glemmer du tid og sted.

Peter: Hmmm.

I denne sekvens ses det, at psykologen anerkender, at Peter forsøger at bruge uret som en mekanisme i ineteraktionen, idet han ser på uret og kommer i tanke om, at han skulle have været hjemme. Psykologen slår dog straks fast, at uret ikke virker, idet Peter glemmer tid og sted når han ser film. Hvorved uret jo ikke kan bruges i organiseringen af Peters liv. På samme måde afvises også andre ure:

Moderen: ahhh... Ja nu har han jo ikke lige ur med ned i svømmehalen, men der hænger et kæmpeur altså, ik' Peter.

Selvom, der hænger et kæmpeur i svømmehallen, så bruger Peter det netop ikke som mekanisme for interaktion.

Den indre klokke får i løbet af samtalerne en stadig bredere betydning. Ved en bestemt episode har faderen således ringet til drengens kammerat. Kammeraten siger her, at Peter er kørt for længe siden, hvilket der i samtalen opnås enighed om ikke er tilfældet. Hvorefter psykologen opsummerer:

Psykologen: Nåh, men Peter der er to ting i det her, der er det at du ... at den klokke, der skulle have ringet hos dig, den ringede for sent. Men der er også en anden klokke, og det er den med hensyn til din kammerat Søren.

Psykologen introducere her endnu en klokke, der skal ringe inde i Peters hoved. En klokke der fortæller, at man ikke må lyve overfor andre. Senere i forløbet introduceres den indre klokke overfor spørgsmålet om, hvornår der skal læses lektier, at madkassen skal tages ud af tasken, når man kommer hjem, samt at gymnastiktøjet hænges op. Den indre klokke bliver således langsomt udbredt til at gælde alle de sociale praksis, som Peter deltager i. Den indre klokke forsøges her etableret som en garant for, at Peter handler i overensstemmelse med den moralske og sociale orden i den lokale praksis, han er en del af. Den indre klokke bliver dermed til et personligt passage punkt i alle Peters handlinger. Denne:

»Personal passages concern the making of the self in collective action. .... These passages show the generation of selves and the moral and social order to be dynamic, full of conflict and turning points and dangers« Adleson 1994, p. 25.

Det personlige »passage punkt«, skal dermed opfattes som en kanalisering af de sociale processer. Den indre klokke kan siges at være en personlig passage i den forstand, at Peter bliver vurderet ud fra, om han »hører« den og samtidig handler i overensstemmelse med den. Den indre klokke skal i denne forstand etablere et personligt »punkt« – et selv – ud fra hvilket Peter må handle. Denne personlige passage viser sig, som det kan ses i de ovenstående uddrag af samtalerne, ikke at være op til Peters personlige definition, men tværtimod, at den direkte forsøges forhandlet mellem forældrene, psykologen og Peter. Denne personlige passage er imidlertid omstridt. Peter ser ikke problemet eller sig selv på den måde, som de øvrige deltagere i samtalen. Hans forsøg på at inddrage f.eks. et artifakt, som uret, afvises af både forældrene og psykologen. Da det for dem netop er noget personligt ved Peter, der er problemet, som det f.eks. kan ses i citat omhandlende svømmehals uret ovenfor. Endvidere skulle det være fremgået, at dette personlige problem som Peter defineres som havende, er en særlig indre (psykisk?) mangel, nemlig en indre klokke, der skal ansvarliggøre Peter overfor de aftaler han har indgået.

Ved den fjerde samtale fortæller forældrene, at de synes det er gået betydeligt bedre, idet Peter ikke længere så ofte kommer for sent, samtidig med, at psykologen har fået at vide, at det går bedre i skolen mht. Lektier mv..

Psykologen: Fordi sidste gang jeg var her, der var din far og mor lidt fortvivlede over det med aftalerne.

Peter: Hmmm.

Psykologen: Og det lyder slet ikke som om det er sådan i dag.

Peter: Næh..

Psykologen: Det vil sige, at du er gået stærkt fremad, du er vokset, det hører med til at vokse det der, at blive stor at kunne holde sådan nogle aftaler.

Senere i samtalen formuleres det på følgende måde:

Psykologen: ... men det var noget med at du ikke hørte (tidligere JD's tilføjelse) det din far og mor sagde, og at klokken ikke ringede, og det var så lidt af det vi snakkede om, at det hører med til at blive stor, at man hørte den klokke, man kan ikke bare futte derud af og ikke tage hensyn til hverken højre og venstre, og det er du begyndt på Peter.

I disse sekvenser konstateres det, at Peter i det store og hele er begyndt at overholde sine aftaler, hvilket tolkes som, at Peter har udviklet sig – han er vokset. Da det at holde aftaler er en del »af det at blive stor«. Det fastholdes dog hele tiden, at det er et spørgsmål om at høre klokken. Senere i samtalen viser det sig dog ikke at være tilstrækkeligt, at Peter har ændret adfærd, da det er særlig vigtigt at finde ud af, hvorfor der er sket ændringer.

Psykolog: Men hvad tror du selv er grunden til det? Fordi tingene ændrer sig langsomt undervejs, men for mig, der ikke har været her siden før jul er der virkelig sket en ændring, både i et din far og mor siger, det du siger og det Lise (læren, JD's tilføjelse) siger? Der er virkelig sket en forandring til det gode.

Peter: Jaeh.

Psykolog: Så er det jeg siger, at det er vigtigt at standse op og sige, hvad er det der er sket, fordi øeh.. hvis det begynder at gå tilbage igen, det kan det jo, så er det vigtigt at se hvor det gik fremad og hvor gik det tilbage igen, så det ikke går mere tilbage, det er det man kan lære af ik'?

Peter: jaeh.....

Psykolog: Hvad tror du det er, der er sket?

Peter: Det ved jeg ikke.

Denne sekvens peger på, at det er vigtigt, at kunne klassificere og udpege de forhold, som medfører en udvikling i den retning og dem, der fører tilbage til gamle handle måder. Det kan således hævdes, at psykologen forsøger at få drengen til at udpege de passager, der fører fremad. Det synes samtidig at være centralt for psykologen at få fastholdt, at det er Peter, som skal udpege disse. I samtalen forsøges det således med flere eksempler fastslået, hvad det er der for Peter »selv« til at overholde aftalerne. Hvilket han som angivet i eksemplet ikke kan. På et tidspunkt stilles han imidlertid overfor et konkret eksempel, hvor det lykkes Peter at angive, hvordan det kan være han overholder samtalerne:

Psykologen: Hvad tror du der er sket, når du nu af dig selv går derind og sætter dig og læser, at du holder aftalerne bedre end du har gjort før?

Peter: æhhhh.... hvis jeg ændrer aftalerne så ender det bare med at jeg skal komme lige hjem hver dag.
(pause3 sek.)

Psykologen: uuuh-hmm.... Så du har den hængende over hovedet?

Peter: hmhhh.

På dette sted i samtalen angiver Peter selv en grund til at han overholder aftalerne. Disse er imidlertid ikke begrundet i den indre klokke, men i et sæt af relationer til forældrene og deres trusler om forskellige former for sanktioner overfor Peter. I dette tilfælde – at han hverdag skal komme lige hjem og ikke kan fortsætte sine aktiviteter med kammerater og lignende. Psykologen bliver her tavs i 3 sekunder og svarer derefter spørgende om det er det han frygter. Når psykologen ved en konfrontation med denne sekvens spørges, om det var det, hun havde forventet er svaret nej, idet intentionen ikke var, at Peter skulle overholde sin aftaler pga. trusler. Det er meningen, at Peter skal redegøre for sin ændring af adfærd ud fra f.eks. den indre klokke. Psykologens praksis viser hende, at det ikke er tilstrækkeligt, at Peter ændrer adfærd, han skal også »se på adfærden på en anden måde«.

»Passage from one to another involves not only changes of action and demeanor, but of the verbalized reasons that are associated with them.« Strauss 1969, p. 102.

Dette citat synes at pege på psykologens pointe, at adfærds ændringen ikke alene er et udtryk for, at drengen har ændret sin drengens personlige passage, hans selv og hans personlige kategorisering af handlinger (se også Potter & Wetherell 1987). Han har så at sige ikke opbygget en ny narrativ, der kan redegøre for hans handlinger, der af deltagerne i det sociale felt kan opfattes som moralsk og personligt adækvate. Episoden bliver dog senere samlet op igennem en række fortolkninger af Peters udsagn, som et udtryk for at klokken så småt er begyndt at ringe inde hovedet på Peter. Endvidere forsøger psykologen at redegøre for sammenhængen mellem oplevelsen og vurderingen af trusler, som det kan ses i følgende eksempel:

Psykologen: Men det vil også sige Peter. Det siger mig noget om, at der er en klokke herinde, der ringer i dig, som ikke har ringet der før. Vi prøvede at lave sådan et billede af en klokke, som ikke har ringet før. Nu ringer den, og det er godt, for det skal den nemlig, og det, det sker altså, og det er nok fordi, der altså, der er blevet snakket om det så hmhhh

Peter næsten ikke kan holde det ud ik'. Og så i hver tilfælde den der med »over hovedet«, at hvis han slet ikke holder nogen aftaler, så får han slet ikke lov til at gøre nogen ting. Det er så det Peter skal have en overgang .... at han skal have en gulerod for næsen, det tror jeg virkelig er rigtigt. Ved du hvad det er at have en gulerod for næsen?

I dette uddrag går psykologen ind og forklarer, hvordan truslerne skal opleves. Det, at der skal være trusler hængende over hovedet, er det, der er nødvendigt for, at Peter kan komme til at se verden og sig selv gennem den indre klokke. Psykologen »coacher« Peter til at se truslerne som en nødvendighed fremfor en uretfærdighed, i en overgangsperiode. Peter:

» .. needs guidance not merely because in the conventional sense he needs someone to teach him skills, but because some very surprising things are happening to him that require explanation. The coach stands ready to interpret his responses, which may otherwise only have the status of ambiguous signs« Strauss 1969, p. 110.

Denne coaching er endnu tydeligere i nedenstående eksempel:

Peter: Nogen gange når jeg skal være hjemme klokken fem, så siger jeg også bare til mig selv, fordi jeg altid plejer at være hjemme for sent, så plejer jeg at sige til mig selv at jeg skal være hjemme klokken fire.

Psykologen: ssschhhh, god ide, så kommer du i hver tilfælde ikke for sent...

Moderen: griner..

Psykologen: Men det er jo den klokke der ringer Peter! Det er virkelig godt! det er virkelig godt, så ringer klokken endnu før.

I denne sekvens positionere Peter sig for første gang, som den der aktivt selv skal sikre, at han kommer hjem til tiden Denne positionering opfattes af psykologen (i et efterfølgende interview), som et første tegn på at Peter er begyndt at handle mere i overensstemmelse med et »alderssvarende niveau«, om end det endnu ikke er fuldt tilstrækkeligt.

Den sidste samtale starter ud med følgende sekvens:

Moderen: Ja, der har ikke været noget vel Peter? Hvad kan du huske?

Peter: Jeg har ikke overholdt to aftaler.

Moderen: Må jeg høre.

Peter: Kan du slet ikke huske det?

Psykologen: Kan du ikke huske det?

Moderen: Nej.

Psykologen: For du siger det er gået lynhurtigt og det er gået godt.

Efter denne sekvens rekonstruerer Peter selv, hvilke dage han mener, han ikke har overholdt aftaler. Både moderen og faderen opfatter dog disse eksempler, som yderst minimale. Peter fastholder imidlertid, at disse to dage havde han to aftaler, som han ikke overholdt, men at det ikke var fordi »den indre klokke« ikke ringede. I det ene tilfælde var cyklen punkteret og i det andet tilfælde, at han havde forregnet sig på afstanden hjem, med ca. 10 minutter. Begge tilfælde bekræftes i samtalen af forældrene, men begge mener ikke, at disse kan regnes for »aftale brud«, da en punktering jo hænder og at han havde været et nyt sted den anden gang.

Peter: Der er en ting til jeg skal blive bedre til. Det er når jeg får sedler med hjem, så afleverer jeg dem aldrig.

Psykolog: Nåeh....

Peter: Det glemmer jeg altid.

Psykolog: Nåeh..., det er sådan nogen sedler om forældremøder og sådan nogen ting? For meddelelses bogen har du da afleveret?

Peter: Ja.

Moderen: Altså den med fastelavn den missede, men ellers har du da afleveret?

Peter: Ja, men det er først tre dage efter, og det er irriterende.

I denne sekvens fremhæver Peter igen specifikke begivenheder og handlinger, som med de nye vurderingskriterier er blevet uacceptable. Den manglende aflevering af sedler bliver pludseligt personligt irriterende. Peter trækker et eksempel frem, som moderen ikke mener kan være sandt, da hun har tømt hans taske og ikke fundet den ved den lejlighed. Peter mener imidlertid, at den så har ligget et andet sted, hvilket han er »personligt« ansvarlig for. Psykologen standser diskussionen, da måden det kan løses på er umiddelbart forståelig for Peter, som det kan ses af følgende sekvens:

Psykolog: Men Peter, hvis det er irriterende for dig selv, så er der kun en ting at gøre, nemlig hver gang du har fået en seddel med hjem..

Peter: Klokken ringer.

Psykolog: Klokken ringer, op med sedlen, for det irriterer åbenbart dig selv. Og det er da noget nyt at det irriterer dig.

Peter: Ja, det gør det.

Etableringen af den indre klokke som personlig passage for vurdering af sig har dog langt bredere konsekvenser. Hvilket kan ses til sidst i samtalen, hvor psykologen foreslår, at de skal have en fast ugentlig dag, hvor de følger op og diskutere, om det er lykkedes Peter at fastholde, det han har lært.

Psykolog: ... hvad, vil du synes om at have sådan en fast ugentlig dag, hvor i snakkede som her.

Peter: Joeh.... men joeh, det kunne jeg egentlig godt.

Psykolog: Det kunne du egentlig godt tænke dig.

Peter: .. indtil jeg blev lidt bedre ligesom alle de andre.

Psykolog: Ligesom hvad?

Peter: Ligesom alle de andre.

Psykolog: Alle de andre?

Faderen: Du er ligesom alle de andre.

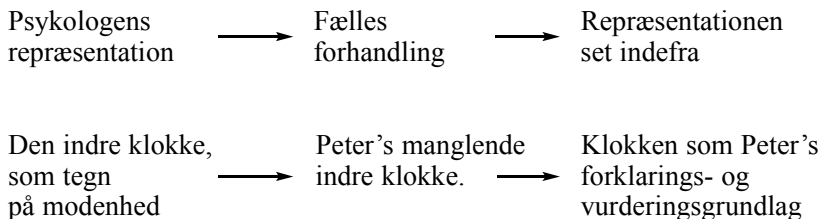
Psykolog: Duuuuu, hvem tænker du på når du siger alle de andre?

Peter: Ja alle dem fra klassen og sådan noget, undtagen ... de holder jo aftaler og sådan noget.

I denne sekvens ses det, hvordan Peter er begyndt også at vurdere alle andre ud fra den målestok, han har udviklet for sig selv. Han er således ganske tæt ved at udpege de andre, som han mener er dårligere end ham selv til at holde aftaler. De terminologiske:

».. shifts necessitate, but also signalize, new evaluations: of self, and others, of events, acts, and objects.« Strauss 1969, p. 92.

I løbet af de fem samtaler med familien kan det ses, at der sker en forandring i hvordan den »indre klokke« bruges og af hvem. Det processuelle forløb kan kort opsummeres, som et skift fra at psykologen etablere en repræsentation af problemet som en »indre klokke«, videre til, at hvad denne klokke »er«, er under stadig forhandling mellem de forskellige parter i samtaleforløbet, for endelig at blive en repræsentation, som er en del af Peters personlige præsentation og fortolkning af sig selv – et af hans personlige passage punkter. Dette kan illustreres i et generelt forløb for repræsentationen og et specifikt forløb for meningsindholdet, som det ses her:

Det er imidlertid centralt at være opmærksom på, at skiftende mellem repræsentationens placering er et spørgsmål om, de forskellige parter placering og position i samtalen. Repræsentationen er således til at starte med psykologens metafor. Repræsentationen bliver først i samtale for-

løbet til en fælles metafor for psykologen og forældrene, som forhandles med Peter. For endelig at ende som en metafor Peter bruger i hans vurdering og konstituering af verden.

Når man betragter det her præsenterede materiale, er det tydeligt, at der ikke er nogle klare fase opdelinger eller demarkationslinier mellem de tre forskellige trin i det processuelle forløb. Til sidst i forløbet hvor Peter er blevet den personligt ansvarlige, og hvor han sammenligner sig selv med andre børn, sætter psykologen og forældrene stadig den etablerede repræsentation til forhandling. Den oralt fortalte historie og dens repræsentationer er således til kontinuerlig forhandling, og denne forhandling synes ikke at have noget afslutningspunkt.

Den forandring der er sket er alene, at Peter til sidst positionerer sig på en særlig måde i relation til repræsentationen. I overensstemmelse med dette, er der heller intet tidspunkt i samtalen, hvor der præsenteres en samlet narration. Der er flere brudstykker og dele, som samlet set kunne betragtes som en helhed. Hvis denne samlede narration skulle fremstilles ville det imidlertid kræve en omskrivning af konversationen til en historie, som man så kunne hævde var Peters narrativ. En sådan konstruktion ville imidlertid implicere, at vi modellerer Peters historie over en »litterær« form, hvor der netop er klare endemål, intentionalitet mv. (se Langenhove & Harré 1993). Denne modellering over den litterære form er dog en konstruktion, som kun sjældent griber det processuelle forløb, der netop er relevant for at begribe de sociale og »psykologiske« processer, som historien er en del af. Dette kan formuleres skarpt som, at der knytter sig to forskellige praksis til hhv. teorier om den litterære narration, og teorier om sociale og psykologiske narrationer. Når der sættes lighed mellem dem, griber vi hverken den ene eller den anden praksis, idet de levede praksis i begge tilfælde slettes og gøres usynlige (se Lynch 1993 kap. 4).

Teoretiske betragtninger over internaliseringen af »klokken«

»By its very existential nature, the subjective psyche is to be localized somewhere between the organism and the outside world, on the *borderline* separating these two spheres of reality.« Volosinov, 1973, p. 26.

På dette sted i fremstillingen rejser der sig nogle teoretiske spørgsmål, der kræver en forklaring ud fra det konstruktionistiske og pragmatiske perspektiv. I casen så vi hvordan der etableres en *indre* klokke hos Peter. Det første spørgsmål der rejser sig er: hvad vil det sige, at noget er *indre*? Er Peter ikke netop et bevis på at det er nødvendigt at operere med et indre psykisk liv? Det andet spørgsmål, knytter sig til håndteringen af spørgsmålet om ydre og indre i menneskers daglige liv: når dikotomien

mellem indre og ydre afvises, bliver vores erindrede repræsentationer, og vores historier da rene sociale og sproglige konstruktioner?

Den måde hvorpå Peter i casen langsomt men sikkert etablerer et indre liv, og dermed en ny måde at tænke, føle, handle og forholde sig til sit levede liv på, synes i vid udstrækning at underbygge den fortolkning af Vygotsky, som har været den gængse i specielt skandinavisk psykologi. I denne fortolkning af Vygotskys (se f.eks. Vygotsky 1978, p. 52) forståelse af internaliseringen af højere mentale funktioner, opfattes tilegnelsen af disse som en proces, hvor de sociale praksis inkorporeres i os⁵. »I os« betyder i denne sammenhæng i vores psyke og indre liv.

Denne fortolkning synes dog at rumme en række problemer, idet den videre fører den form for kartesiansk dualisme, som man finder i Descartes bog »The Optics« (jf. Tolman 1995). Den dualisme Tolman påpeger her er ikke den naive essens dualisme, som hverken moderne kognitionspsykologi eller virksomheds-teoretiske traditioner opererer med. Den dualisme som der her skal diskuteres og overvindes er hvad Tolman betragter som den essentielle dualisme i kartesianismen, nemlig dualismen mellem det indre subjekt og det ydre objekt (ibid. p. 7). Langt fra alle Vygotsky og virksomhedsteoretiske inspirerede betragtninger ender i en kartesiansk dualisme mellem subjekt og objekt – de fleste forsøger reelt at overvinde den. Min påstand er, at hvis man analytisk vil begribe konkrete internaliseringsprocesser ud fra en subjekt-objekt forståelse ender man (næsten) altid i en dualisme.

For at fastholde det særligt psykologiske perspektiv på internaliseringsprocessen, tages der udgangspunkt i den sociale sammenhæng, hvori barnet deltager. Barnet som særligt subjekt deltager i denne sociale praksis med sine kropslige og hjernemæssige forudsætninger. Internaliseringen opfattes nu som den proces, hvori barnet gør dets erfaringer fra den sociale praksis til sine egne. Det tilegner sig den viden der repræsenteres i den lokale praksis, f.eks. i form af ord eller repræsentationer som den indre klokke. Igennem tilegnelsen forandrer subjektet sig. Det afgørende spørgsmål er her, hvad denne forandring indebærer. Forandringen synes at indebære, at det er subjektets psyke, subjektive motiver, eller begrundelser der forandrer sig – dvs. Subjektets »inderside«. Det er subjektets psykologiske mulighed for erkendelse der forandrer sig, hvorved subjektet bliver istand til at overføre sine erfaringer og begrebsliggørelser til andre sociale sammenhænge.

Denne fokusering på subjektet og dets udvikling, har store ligheder med kognitive og psykodynamiske forståelser, hvor forandringen så at sige sker i subjektets indre centrale processeringsmekanisme (CPM), for nu at bruge den kognitive psykologiske computermetafor⁶. Det er således ikke usædvanligt at finde forsøg på sammentænkninger af psykodynamisk- og kognitionspsykologiske teorier⁷. Den centrale pointe er for det første, at internaliseringen bliver en proces, der går ind i individet. For det andet at denne opfattelse synes at blive den logisk mulige, når der i

analysen af empirisk materiale tages udgangspunkt i en subjekt objekt dualisme, selvom denne dualisme formidles af virksomhed eller aktivitet.

I denne fortolkning af internaliseringsprocessen er der netop taget udgangspunkt i individet for at forklare handlemåderne. Som det blev påpeget ovenfor medfører dette, at man tager udgangspunkt i det der netop skal forklares og forstås. For ikke at ende i denne dualisme er det konstruktionisterne og pragmatisternes argument, at internaliseringen må ses som en social proces, hvor vores »indre liv« konstrueres og struktureres gennem de sociale processer (se Shotter 1993, p. 108-111). Det er således i den sociale proces, vi kategoriseres og etableres som subjekter overfor objekter. Det er ikke noget vi er forud for den sociale proces.

»My nervous system *enables* me to speak, to say what I say and do what I do, but is I, not my brain, that does these things. This is not a fundamental logico-grammatical point, not a point about some mysterious inner function named by the word 'I'.« Coulter 1983, p. 26.

Peters »internalisering« af »den indre klokke« skal derfor betragtes, som en social proces, hvori historierne og de personlige passager gøres til hans personlige måde at betragte verden på. Peters personlige passage etableres dermed gennem den sociale positionering. »Internaliseringen« består følgelig i, at han selv og de andre deltagere i den sociale praksis fastholder, godkender og modificere netop denne særlige position, gennem deres brug af begreberne om Peter som subjekt med et indre liv. Det er de sproglige og sociale ytringer, der formidler hans særlige »indre klokke«. Dette betyder, at Peter ikke bare kan træde udenfor denne kategorisering., da det jo netop er denne kategorisering, eller optik, han selv og de andre ser hans handlinger igennem. Peters perception er således et kontekstuel fænomen, indenfor hvilket det der umiddelbart fremtræder som hans individuelle perception og vurdering af sig selv, må betragtes som et socialt distribueret fænomen⁸. Perceptionen og vurderingen kan derfor ikke betragtes udenfor de sociale og kulturelle praksis.

Dette perspektiv medfører ikke, at man ser bort fra det der fremtræder som Peters eget perspektiv, eller det der fremtræder, som Peters egen historie. Pointen er at understrege, at Peters egne perspektiver, perceptioner og følelser forhandles og etableres i den sociale praksis. Peter kommer netop til at se sig selv, som en særlig person med ansvar og et indre liv. Han lærer igennem den psykosociale rådgivning at se sig selv, som adskilt fra omverdenen, og dermed også eneansvarlig for sine handlinger. Han individualiseres og kvalificeres på en måde der netop svarer til vores moderne sociale og kulturelle praksis (se f.eks. Asplund 1985). Igennem den nye kategorisering, og etablering af et selv skaber psykologen mulighed for at Peter kan indgå kvalificeret selvbestemmende (se f.eks. Mørch 1990) i den skolemæssige praksis. I denne forstand er casen

en entydig succes historie, da Peter »udvikler« sig til en dreng, der kan deltage og kvalificere sig gennem den sociale og moralske orden, der er den herskende i den sociale praksis, han deltager i⁹.

Ved netop at betragte rådgivningssammenhængen gennem dette perspektiv, mener jeg på den ene side at have vist, hvordan narrativer etableres og forandres gennem den sociale forhandlingsproces. På den anden side mener jeg, at jeg peger på en konstruktiv vej til at åbne vores teoretiske og praktiske forståelse af, hvordan disse narrativer, intentioner og perspektiver forhandles i den psykosociale rådgivning uden, at vi som teoretikere på forhånd moralsk *bedømmer* disse lokale praksis.

Der er et problem – om privilegeringen af det sociale og diskursive

4.5.11 We can perform, transform, deform, and thereby form and inform ourselves, but we cannot *describe* anything. In other words there is no representation, except in the theatrical or political senses of the term. Latour 1988.

I det foregående er det vist, hvordan en analyse af det narrative må tage udgangspunkt i en analyse af den sociale og sproglige praksis. Gennem denne analytiske tilgang ses det, at subjektet typisk ikke fortæller en samlet historie. Det blev endvidere vist, hvordan et specifikt subjekts »indre klokke« blev konstitueret, og dermed subjektet i sig selv. Ved denne analyseform blev den kartesianske dualisme mellem subjekt og objekt undgået, og subjekt-objekt relation blev set som en særlig konstruktion, der etableres gennem den sociale praksis.

Dette fokus placerer forklaringen af historier og narrativer i den sociale praksis, hvor de tilstedehed forhandles af deltagerne i den sociale praksis. Det blev imidlertid påpeget i starten af denne artikel, at historien indeholder et deskriptivt element. Dette deskriptive element er f.eks. den »indre klokke« i sig selv, og dens placering i den diskursive praksis. Den »indre klokke« optræder i historien som et specifikt deskriptivt element eller tegn. Som tegn eller repræsentation placeres og tilskrives det forskelligt i forhold til de deltagende humane aktører. Tegnet er en sproglig ytring der optræder indeksikalt i forhold til andre tegn i den sociale diskurs. Den indre klokke er således med til at positionere de forskellige personer i forhold til hinanden. På dette niveau i det deskriptive, optræder repræsentationen på lige fod med andre diskursive tegn, og derfor uproblematisk.

Den »indre klokke« optræder imidlertid også på andre måder i det deskriptive element af beskrivelsen. Som tegn bruges det til at kategorisere andre konkrete begivenheder. Et relevant eksempel for denne diskussion, er Peters irritation over, at han glemmer at aflevere sedler til tiden.

Irritationen kategoriseres i dette tilfælde, som et udtryk for den indre klokke. Peters irritation knytter sig imidlertid ikke kun til, at han generelt afleverer sedler for sent. Han henviser til en konkret begivenhed, hvor han har glemt at aflevere en seddel. Efter at den konkrete seddel er blevet udpeget og kategoriseret, forhandles der stort set kun om en ting mellem moderen og Peter. Nemlig hvad det vil sige, at en seddel er blevet afleveret for sent. Det er således et tidsspørgsmål om sedlen er blevet afleveret for sent. Denne forhandling er imidlertid ganske uproblematisk for det anvendte analytiske perspektiv, idet forhandlingen alene fastholder at tiden og dens egenskaber er forhandlelig i den sociale praksis.

»Tiden flyder på en overordentlig kompleks, uforventet, kompliceret måde... Tiden er paradoksal. Den foldes eller vrides. Den er så varieret som flammernes dans i et fyrfad – her afbrudt, der vertikal, mobil og uforventeligt.« (Serres & Latour 1995, p. 58)

Tiden er således også i casen et overordentligt komplekst fænomen, da den netop ikke er lineær.

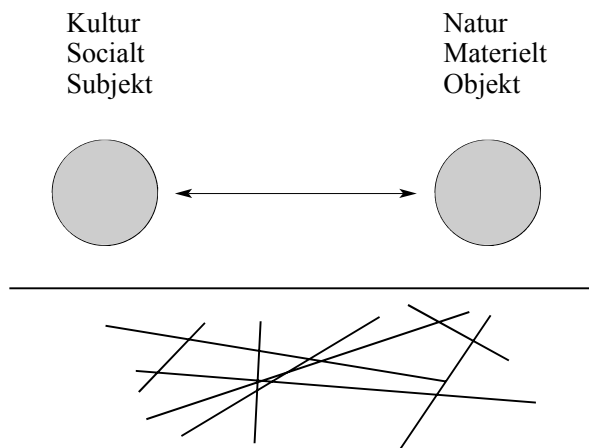
Det teoretisk centrale i dette uddrag af samtalen er, at der tilsyneladende, og under alle omstændigheder for deltagerne, findes en konstaterbar seddel, som enten har været der eller ikke har været der. Det er trivielt at konstatere, at kategoriseringen af et stykke papir som netop denne seddel nødvendiggør en diskursiv praksis, der indeholder en repræsentation af hvad sedler er for noget. Det vil sige at sedlen, som entitet ikke kan eksistere uden for en sociale praksis. Når dette er sagt tager de psykologiske og sociale teorier typisk »parti« for enten en filosofisk realisme eller filosofisk relativisme. I den filosofiske realisme fastholdes det at tingen, papiret, eksisterer, hvad enten man bliver enige om det eller ej. Den filosofiske relativisme hævder på den anden side, at tingen eller entiteten kun eksisterer relativt til det diskursive og begrebslige system, gennem hvilke de erkendene aktører ser på verden. I den filosofiske relativisme findes der mindst to udgaver, en radikal ontologisk relativisme, og en svag relativisme. I den radikale relativisme er spørgsmålet om det materielles ontologi et spørgsmål, der ikke kan stilles, da vi principelt ingen adgang har til at afgøre om det eksisterer eller ej. I den svage relativisme afgøres det materielles ontologi af det der i den sociale og diskursive praksis kan blive enighed om (se Harré & Krausz 1996). Både den konstruktionistiske og den pragmatiske tradition må karakteriseres som tilhørende den svage relativisme i Harré's og Krausz's forstand. De mener således, at der findes en konkret seddel. Argumentet er imidlertid, at dette ikke er afgørende, idet det afgørende er den diskursive koordination, der kan opnås mellem de deltagende parter. Der kræves således ikke nogen absolut enighed mellem parterne for at de kan drage deres fælles beslutninger, og koordinere deres diskursive praksis (jf. Matusov 1996).

Diskussionen af det materielles placering i den sociale praksis stopper

for det meste på dette sted, idet de involverede enten erklærer sig for relativister eller realister i en eller anden forstand. Herefter er diskussionen gold, da den bliver et spørgsmål om tro, om man enten er det ene eller det andet. Latour 1993 har imidlertid påpeget, at der bag denne diskussion er en dualisme, som både relativisterne og realisterne tager udgangspunkt i, og som er en konsekvent a priori opdeling mellem naturen og kulturen, det sociale og det materielle mv. Denne dualisme tages af de fleste for givet. Konsekvensen er imidlertid, at alt efter hvad man giver primat, så forklares det andet med henvisning til det første. For de fleste pragmatister og konstruktionister betyder det, at man tager udgangspunkt i de sociale processer, og forklarer den kulturelle opfattelse af naturen med henvisning til det sociale. Det betyder, at det sociale behandles som umiddelbart tilgængeligt for vores erkendelse, og dermed realistisk, mens naturen behandles som relativt i forhold til vores sociale praksis. De fleste realister tager udgangspunkt i naturen, og forklarer vores sande erkendelse, som et udtryk for etableringen af en direkte vej til naturen. Konsekvensen af denne opfattelse er, at vores sociale praksis mv., oftest behandles som relativ i forhold til naturen.

I forhold til de historier som konstrueres og forhandles i den ovenstående case betyder dette, at vi relativt konsekvent har behandlet repræsentationen af f.eks. sedlen som virkelig, mens spørgsmålet om sedlens eksistens behandles relativt til den diskursive praksis. Sedlen er således en ren sproglig og social konstruktion, hvis virkelighed og deltagelse i interaktionen vi ikke kan bedømme.

De ovenfor skitserede dualismer forsøger Latour (1993) at gøre op med, idet han foreslår en analytisk tilgang til de konkrete felter og narrationer, der både behandler det sociale og det materielle relativt. Det vil sige, at vi skal forsøge at betragte de processer, relationer og netværk, som konstituere hhv. naturen og kulturen. Denne analytiske betragtningsmåde kan skitseres på følgende måde:

Denne simple model forsøger på den ene side at påpege, at der i vores praksis skelnes absolut mellem de forskellige poler. I vores kultur er vi til daglig ikke i tvivl om, hvad der tilhører naturen og hvad der tilhører kulturen, hvad der tilhører det sociale, og hvad der tilhører det materielle. Hvis vi ikke kan skelne det subjektive fra det objektive, ja så underkastes vi typisk diverse former for behandling. I vores praksis fremtræder polerne således almindeligvis klart. Dette er forsøgt vist ved de to billiard kugler over stregen. Under stregen er det imidlertid forsøgt illustreret, hvilke processer og netværk, der må forløbe og etableres for, at vi kan skelne klart. I den ovenfor skildrede case ser vi, hvordan deltagerne i den psykosociale rådgivning konsekvent forhandler, og forsøger at fastholde en indre klokke hos Peter. Denne særlige installation af et »indre klokke« system, kræver en del arbejde for at blive etableret som et stabilt netværk af relationer.

For at analysere disse processer, netværk og relationer af materielle og sociale forhold, må vi udvikle et sæt af analytiske greb, der er neutralt overfor hvad entiteterne er, hvilke relationer de indgår i, og hvilke processer de udgør en part i. Til at gribe disse processer, relationer mv. foreslår Latour det semiotiske begreb aktant. Aktanter er som begreb indenfor den strukturelle semiotik et begreb for en enhed i en tekst (jvf. Greimas 1974). Aktant-begrebet anvendes imidlertid bredere i Latours sammenhæng, idet:

»I use actant without making any assumptions about who they may be and what properties they are endowed with... they have the key feature of being autonomous figures« Latour 1988, p. 259.

Aktanten er ingenting i ontologisk forstand, de er et analytisk greb, der alene tjener til, at udpege de ting/forhold, der i en eller forstand bevirker noget i den konkrete kontekst. I Latours »Irreductions« udtrykkes dette forhold på følgende måde:

1.1.7 What is a force? Who is it? What is it capable of? Is it a subject, text, object, energy, or thing? How many forces are there? Who is strong and who is weak? Is this a battle? Is it a game? Is this a market? All these questions are defined and deformed only in further trials.(min fremhævelse).

(In place of »force« we may talk of »weaknesses«, »entelechies«, »monads«, or simply »actants«.

Det centrale i dette citat er det kursiverede. Hvad aktanten er, hvad den er istand til, hvem og hvor mange den står i relation til, afgøres gennem de lokale praktiker. Når noget bliver til en bestemt ting, eller person med særlige træk, historier der fortælles mv., så er det et resultat af de for-

handling og relationer, der kontinuerligt forløber i det konkrete felt.

Hvis vi endnu engang relaterer dette tilbage til eksemplet med sedlerne, så befinder vi os nu i en situation, hvor vi ikke blot kan konstatere at sedlen findes som sproglig ytring eller repræsentation i samtalen. I det fremstillede empiriske materiale er sedlen stadig blot en diskursiv ytring. Men begrebet om aktanter åbner op for, at vi kan undersøge andre aktanters deltagelse i den daglige praksis. Vi kan spørge til, hvad det er der konstituerer en seddel, vi kan følge dens ruter fra skolen, til forældrene, og tilbage igen. Vi kan se på, hvad for sent vil sige i de forskellige praksis. Denne måde at betragte det deskriptive element gives der ikke mulighed for i diskursen alene. For at fange sedlens deltagelse i den sociale praksis kræves det, at vi sprænger vores empiriske indsamlingsmetode, og ikke blot ser på de sproglige ytringer, som de præsenteres i interviews eller udskrifter af samtaler. Vi må kort sagt følge en mere antropologisk og etnografisk metode, hvor vi følger så mange aktanter i feltet som muligt.

I det empiriske materiale fra den ovennævnte case er der ingen mulighed for at følge sedlens konstituering. Men lad os for illustrationens skyld forsøge en tænkt analyse af sedlens placering i den daglige praksis omkring en børnehaveklasse. Når et barn konstitueres som børnehaveklasse barn ved, at forældrene indskriver barnet i en klasse, følges denne indskrivning ofte op med, at forældrene (ikke barnet) modtager en lille folder, med »praktiske oplysninger«. En af de »praktiske oplysninger«, der sendes til forældrene er, at bindeleddet mellem skolen og forældrene er meddelelsesbogen (til individuelle meddelelser om barnet) og sedler (der er kollektive beskeder og forespørgsler til forældrene). Denne lille »praktiske oplysning« sætter barnet i parentes i relationen mellem skole og hjem. Denne fjernelse af barnet som bindeled understreges som oftest af, at det allerede på det første forældremøde understreges, at barnet ikke er ansvarlig for at huske om det har sedler med hjem, det er kun forældrene. Det er således forældrenes pligt at se efter hver dag om der er en seddel/meddelelse fra skolen. På den anden side er det lærens pligt at sørge for, at sedlen puttes forsvarligt ned i en beholder (skoletasken), således at den kan transporteres hjem. Det er derimod barnets forpligtigelse hver dag at transportere sin skoletaske frem og tilbage. Dette betyder, at barnet kun er det transportmiddel hvormed sedler bringes frem og tilbage mellem skole og hjem. Tasken er den forsvarlige emballage, der skal sikre at sedlen ikke kommer tilskade eller bortkommer undervejs. Barnet er ikke en person i etableringen af dette bindeled.

Nu er det ikke helt så simpelt, for hver gang der har været sendt en seddel hjem bedes børnene om at fremtage den returnerede seddel fra forældrene. Denne simple praksis betyder snart at børnene begynder at minde forældrene om sedlerne, på trods af, at de tilstadighed defineres som ikke parthavere i etableringen af dette bindeled. Om en seddel afleveres for sent eller til tiden, defineres ikke i relation til det tidspunkt, hvor børnene

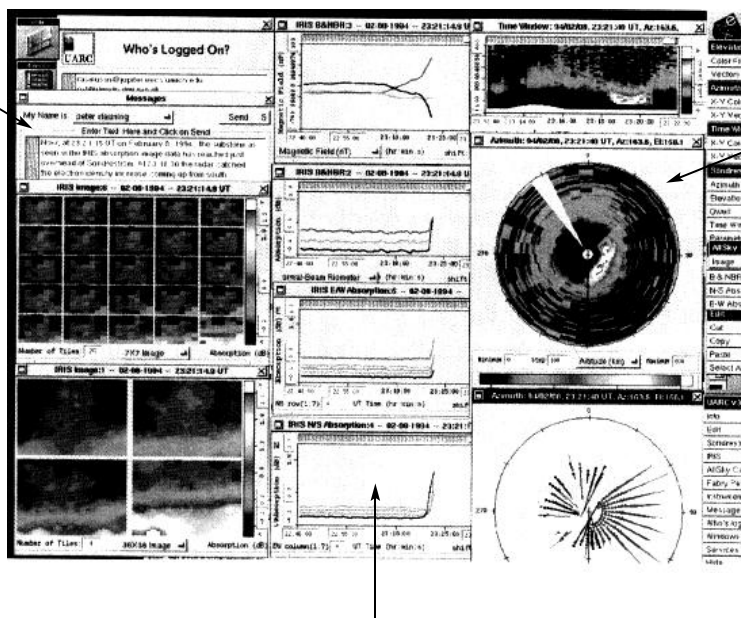
spørges om de har sedlerne med, men f.eks. i relation til det afleverings-tidspunkt, der er angivet på sedlen. Hvornår noget er for sent viser sig derfor ofte at være diskuterbart mellem forældre og børn.

Med denne tænkte analyse har jeg forsøgt at vise, at sedler defineres i sammenhængende praksis, der ikke kun knytter sig til diskursive praksis. Tværtimod deltager der her en række andre aktanter. Aktanternes ontologi defineres her anderledes end i andre praksis. I denne relation er barnet f.eks. en slags transport-middel. Skoletasken er ikke defineret i relation til barnet, men som beholder/emballage osv..

De metodiske konsekvenser af denne analytiske udvidelse af opmærksomheden og observationsfeltet er relativt enkle. For det første at de diskursive ytringer og narrationerne kun udgør en begrænset del af det empiriske materiale, der må indsamles for at foretage analyser. Det felt der skal undersøges må undersøges bredere antropologisk. For det andet betyder det, at det empiriske materiale skal indskrives i en bredere ramme; det der skal repræsenteres må ikke betragtes alene som sproglige og sociale repræsentationer. Det er snarere felter, der konstitueres og forhandles.

Inddragelsen af det materielle gennem brugen af non-humane aktanter

Jeg vil her inddrage en del af en større analyse af den videnskabelige praksis, der foregår omkring udforskningen af den øvre atmosfære. Eksemplet er tænkt som en illustration af den analytiske fremgangsmåde, der må anvendes for at indplacere de non-humane aktanter i analysen, således at de ikke alene præsenteres som sociale betydninger. Det projekt som er blevet undersøgt kaldes The Upper Atmosphere Research Collaborative, og er et fælles projekt mellem en række amerikanske forskningscentre, og Danmarks Meteorologiske Institut. I midten af dette samarbejde er placeret en radar på Grønland, som alle involverede parter er afhængige af. Radaren leverer data om de øvre atmosfæriske forhold. Samarbejdet består i, at der er blevet opbygget et elektronisk netværk, gennem hvilket man kan styre empiri indsamlingen, og samtidig diskutere det observerede. Dette formidles af et software program, der er opbygget som et computer understøttet samarbejdsprogram. Forskerne kan kontinuerligt skrive til hinanden i programmet. En typisk skærmside ser således ud, når der der køres en kampagne (indsamles data):

Pilen på venstre side angiver det sted, hvor de skrevne kommentarer kommer til syne. Pilen til højre angiver det samlede radar billede. Den nederste pil angiver en af de mange målinger, som foretages ved hjælp af radaren. Det som radaren måler på, er et fænomen der internt benævnes submagnetiske storme.

Den semiotiske tilgang, som kortfattet er præsenteret ovenfor, vælger at behandle dette skærbillede, radaren, de skrevne diskursive processer og de lokale interaktioner i laboratoriet, som et semiotisk felt, hvor det som tilhører naturen, artefakterne, og personerne, kontinuerligt tilskrives og forhandles mellem alle de deltagende aktanter. Dermed er der ikke et fast punkt hvor udfra vi kan beskrive etableringen af »facts«, person karakteristika mv..

Artifaktet er konstrueret gennem interaktions- og forhandlingsprocesser, hvor »natur«-aktanten forsøges fravristet en række svar. Svar der skal kunne indskrives på artifaktet, dvs. at artifaktet er istand til at »registrere« og interagere med »naturen«. I det øjeblik, hvor »natur«-aktanten svarer i relation til artifaktet, stabiliseres og fastholdes artifaktet. I samme øjeblik artifaktet stabiliseres, defineres »natur«-aktanten, som indeholdene netop de egenskaber som artifaktet eller artefakterne kan registrere. I tilfældet UARC bliver den øvre atmosfære det, som kan måles og indskrives på artifaktet.

Når artifaktet udskriver og præsenterer data, sættes det i forbindelse med forsker fællesskabet. Artifaktet er imidlertid ikke nogen neutral aktant. Artifaktet tilskrives systematiske fejl. Problemet er blot at finde de

data, som kan kategoriseres som ikke data. Dette forhandles der med artefaktet om, idet artefaktet forsøges anvendt og sammensat på forskellige måder. For at forstå den stærkt sammensatte proces skal det erindres at i konstruktionen og forhandlingen af, hvad der er »falske data«, spiller »natur«-aktanten hele tiden med. Der er altså tale om en aktant hvis præcise »egenskaber og træk«, først kendes efter at de såkaldt falske data er korrigeret eller slettet fra aktantens udskrifter (se f.eks. Pickering 1995). Denne forhandling kan der være stor uenighed om (se f.eks. Collins 1985, kap 4.) og etablering af falske og sande data åbnes og genåbnes hele tiden for forhandling i den observationspraksis, som etableres mellem de forskellige lokale forskningsgrupper.

Forhandlingen kan illustreres ved følgende sekvens (rekonstrueret ud fra mine feltnoter):

Charles: Det ser ikke ud til, at der sker ret meget i dag.

Harry: Nej det virker lidt for roligt.

Pause

(Jens henvender sig til intervieweren og siger: Det kunne jeg godt have fortalt ham! Jeg ved ikke hvorfor han absolut ville observere i dag. Ser du amerikanerne er nogle meget dygtige teknikere, de kan jo få det her (UARC softwaren, min tilføjelse) op at køre, men de er ikke ret dygtige når det handler om det egentlige.)

Charles: Hov, nu sker der noget lige nord for radaren, den har skiftet farve.

Harry: Ja, det bliver større.

Charles: Hvad siger du Jens?

Jens: (klikker på felterne med musen): Det er ikke noget.

Charles: Med lidt held kan det udvikle sig.

Jens: Det er bare sne ved radaren som giver det her signal.

Charles: Nå.

5 minutters pause.

Charles: Skal vi slutte

Denne sekvens indeholder to kategoriseringer og historier. Den første historie og kategorisering tager udgangspunkt i Charles og Harrys konstatering af en farveændring på skærbilled signalet. For at bekræfte deres observation inddrages Jens, der ikke vil anerkende »målingen«. Da amerikanerne fastholder kategoriseringen, anerkendes farveændringen af Jens, der dog straks omdefinierer det til en fejlmåling. Når Jens efterfølgende spørges af intervieweren, hvordan han vidste det var sne, meddeler han, at det kan han ikke vide med sikkerhed, men under alle omstændigheder var signalet for lille til, at det kunne blive interessant. I denne kategorisering indgår artefaktets signal aktivt i forhandlingen, farveskiftet som konstateres i diskursen er indeksikalt i forhold til en konkret farve på skærmen. Det er ikke muligt at definere og omdefinere hvad som helst

i samtalen, farveskiftet gør som aktant modstand mod den fortolkning der påpeger, at der ikke er noget.

I den anden historie, der fortælles til interviewerens, refereres en historie om danskerne som bedre videnskabsmænd på det meteorologiske område. Bag denne historie eksisterer der forskellige uddannelsespraksis og laboratoriepraksis. I USA er der fokus på at forskerne skal kunne bygge og modificere deres egne instrumenter, og herigennem udvikle ny viden. Dette forhold er meget tydeligt, hvis man ser på de indsamlede data fra disse laboratorier. Kun sjældent er egentlige analyser af data observeret af os i laboratoriet. I Danmark er der fokus på forskernes evne til at fortolke data. Dette understreges af, at danskerne i dette projekt ikke deltog på anden måde i konstruktionen af artifaktet, end ved at vurdere modifikationerne af dette. For de danske forskere indbyrdes er der ingen tvivl om, hvad der er det vigtigste, hvorfor amerikanerne ofte omtales som teknikere.

Dette korte eksempel viser, at de lokale historier der præsenteres, dels overfor interviewerens, og dels i samtalen over nettet. I det sidstnævnte tilfælde udgøres en central deltager i diskursen af en visuel og stemmeløs aktant, som gør modstand mod at blive fortolket som ikke-eksisterende – den er der. Den er der imidlertid kun som aktant, idet dens egenskaber og træk er til forhandling i den lokale praksis. I denne sammenhæng usynliggøres den og forsvinder, idet den positioneres som et andet natur fænomen – sne. Eksemplet viser hvordan den deskriptive viden lokaliseres og positioneres i forhold til de deltagende aktanter. Lyssignalet kategoriseringen kan således ikke gribes uden, at vi betragter det i dets relation til radaren; dennes lokalisering på Grønland, lyssignalet relation til andre »naturfænomener«, amerikanernes relation til den danske forsker etc.. Den viden der ligger i det præcise lyssignal, er således ikke noget der eksisterer udenfor en række relationer og praksis af både »naturlig« og »kulturel« art. Det er netop denne praksis der giver den konkrete »viden« mening.

Konklusion

I artiklen har jeg vist, at det narrative ikke altid eksisterer som et samlet plot, men tværtimod forhandles og genforhandles uden at den enkelte samlet fremstiller en narrativ med et endemål. I analysen af casen med Peter er det tydeligt, at de »materielle« forhold reelt abstraheres bort fra vores forståelse af konstruktionen af narrativer, og dermed vores viden. Derfor indførtes begrebet om aktanter. Med begrebet om aktanter tvinges vi til at sprænge det narratives traditionelle fokus på interview- og samtaledata. Aktanterne konstitueres således ikke kun i samtalen, men i deres øvrige relationer til lokale praksis.

Jeg har forsøgt at vise hvordan vi ved at en empirisk fænomenologisk fremgangsmåde, kan betragte betydningskonstruktioner og forhandlinger, som semiotiske processer i og mellem mange forskellige lokale praksis. Det skulle være vist, at på forskellige tidspunkter er forskellige typer af aktanter af både human og non-human art afgørende for den betydning, der etableres. På samme måde skulle det være vist, hvordan vi kan følge konstitueringen af aktanternes egenskaber, træk, selv'er ved følge de spor aktanterne følger og relatere sig til. Endelig har analyserne peget på, at vi indenfor human og socialvidenskaben må have en økologisk opmærksomhed (Star 1995), hvor vi ikke på forhånd privilegere de humane aktanter.

REFERENCER

- ADDLESON, K. P. (1994). *Moral passages: Toward a collectivist moral theory*. Routledge, New York.
- ASPLUND, J. (1985). *Tid, rum, individ och kollektiv*. Liber förlag. Stockholm.
- BRANDT, P. A. (1995). *Morphologies of meaning*. Aarhus university Press. Aarhus.
- BRUNER, J. (1990). *Acts of meaning*. Harvard University Press. Cambridge.
- BRUNER, J. (1995). Meaning and self in cultural perspective. I Bakhurst, D. & Sypnowich, C. *The social self*, Sage, London. P. p. 18-29.
- COLLINS, H. M. (1985). *Changing order: replication and induction in scientific practice*. Chicago University Press. London.
- COULTER, J. (1983). *Rethinking cognitive theory*. Macmillan, London.
- DAVIES, B. & HARRÉ, R. (1990). Positioning: The discursive production of selves. I *Journal for the Theory of Social Behavior*. Vol 20 no. 1, p. 266-275.
- DÖPPING, J. (1996). Erkendelse og læring som social praksis. I Hedegård, M. og Mammen, J. *Personlig aktivitet og social praksis*. Aarhus Universitets Forlag. Aarhus.
- DÖPPING, J. (in print) i *Philosophia*.
- EDWARDS, D. & POTTER, J. (1993). Language and causation: A discursive action model of description and attribution. I *Psychological Review*. Vol 100, no. 1, p. 23-41.
- GERGEN, K. (1991). *The saturated self*. Basic Books. New York.
- GERGEN, K. & GERGEN, M. (1987) Narratives of relationships, I Burnett, R., McGhee, P. & Clarke, D.. *Accounting for relationships*. Methuen, London. p. 269-288.
- GERGEN, M. (1988). Narrative structures in social explanations. I Antaki, C.. *Analyzing everyday explanation*, Sage London.
- GRÉIMAS, A. J. (1974) *Strukturel semantik*. Borgen. København.
- GOODWIN, C. (1994). Professional vision, I *American anthropologist*, Vol 96, no. 3, 606-633.
- GOODWIN, C. (1995). Seeing in depth, I *Social Studies of science*, vol.25 p. 237-274.
- HARRÉ, R. & GILLET, G. (1994). *The discursive mind*. Sage. London
- HARRÉ, R. & KRAUSZ, M. (1996). Varieties of relativism. Blackwell. Oxford UK.
- HUTCHINS, E. (1995). Cognition in the wild. MIT press. Cambridge MA.
- KARPATSCHOF, B. & KARPATSCHOF, L. (1987). Den internaliserede kræmper – en analyse af et incestoffer. I *Psyke & Logos*, vol. 8 no. 1, p. 174-222.
- MATUSOV, E. (1996). Intersubjectivity without agreement. I *Mind Culture and activity*. Vol 3 no. 1, p 25-45.

- MEAD, G. H. (1934) *Mind, Self and Society*. Chicago University Press.
- MULKAY, M. (1991). *Sociology of science*. Open University Press. London.
- MØRCH, S. (1990). Ungdomsteori og interventio. I *Udkast* vol. 18 no. 1, p. 81-118.
- LANGENHOVE, L. VAN & HARRÉ, R. (1993). Positioning and autobiography: Telling your life. I Coupland, N. & Nussbaum, J. F. (eds.). *Discourse and lifespan identity*. Sage. London.
- LATOUR, B. (1988). *The pasteurization of france*. Harvard University Press. Cambridge, MA.
- LATOUR, B. (1993). *We have never been modern*. Harvard University Press. Cambridge, Massachusetts.
- LATOUR, B. (1996). Cogito ergo sum! Or psychology swept inside out by the fresh air of the upper deck... I *Mind, Culture and Activity*, vol. 3 no. 1, p. 54-63.
- LATOUR, B. & WOOLGAR, S. (1979). *Laboratory life: The construction of scientific facts*. Princeton University Press. Princeton, New Jersey.
- LAW, J. (1994). *Organizing modernity*. Blackwell. London.
- LYNCH, M. (1993). *Scientific practice and ordinary action: Ethnomethodology and social studies of science*. Cambridge University Press.
- PICKERING, A. (1995). *The mangle of practice: Time, agency & science*. Chicago University Press.
- POTTER, J. & WETHERELL, M. (1987). *Discourse and social psychology: Beyond attitudes and behavior*. Sage, London.
- POTTER, J. & WETHERELL, M. (1995). Discourse Analysis. I Smith, J. A., Harré, R. & Langenhove, L. Van. *Rethinking methods in psychology*. Sage. London.
- SCHMIDT, K. (1994). *Social mechanisms of interaction*. COMIC – esprit basic research project 6225. Technical Report.
- SERRES, M. & LATOUR, B. (1995). *Conversations on science, culture and time*. The University of Michigan Press.
- SHOTTER, J. (1993). *Cultural politics of everyday life*. Open University Press. London.
- STAR, S. L. (1995). *Ecologies of knowledge*. SUNY Press, New York.
- STRAUSS, A. (1969). *Mirrors and masks*. San Francisco: Sociology Press.
- STRAUSS, A. (1987). *Qualitative analysis for social scientists*. Cambridge University Press
- STRAUSS, A. (1993). *Continual permutations of action*. Aldine de Gruyter. New York.
- TOLMAN, C. W. (1995). *Cartesianism in Psychology: What it is and how to overcome it*. Paper præsenteret på Psykologisk Laboratorium 3 november 1995.
- VOLOSINOV, V.N. (1973). *Marxism and the philosophy of language*. Harvard University Press. Cambridge, MA.
- VYGOTSKY, L. (1978). *Mind in society: the development of higher psychological processes*. Harvard University Press. Cambridge, MA.

NOTER

1. I denne artikel skelnes der mellem psykosocial rådgivning og terapi. Den psykosocial rådgivning der her fremstilles og diskuteres udføres under betingelser og mål, som klart adskiller sig fra traditionelle opfattelser af terapi. Den skildrede psykosociale rådgivning forløber således over 5 måneder, med i alt 5 samtaler af 1½ - 2 timers varighed. Det er i den specifikke situation ikke familien selv, der har henvendt sig til psykologen, men lærerne. Psykologens opgave består dels i at vurdere om der skal særlige interventioner til, så som reel terapi, støttepædagogik m.v., og dels i at rådgive lærerne, familien og den identificerede klient, i for-

hold til de problemer og konflikter der konstrueres og identificeres i forløbet. En sammenligning af den psykosociale rådgivning med terapi er således klart uretfærdig, men udgør i de sammenhænge jeg har undersøgt langt den mest udbredte praksis.

2. Begrebet »indskriver« bruges her, som det er beskrevet i Latour & Woolgars (1979) begrebsliggørelse af en specifik naturvidenskabelig praksis, hvor der måles på et felt, som registreres på særlige måleinstrumenter. I mit tilfælde »indskrives« data i en bestemt teoretisk optik, som selvfølgelig altid står til diskussion.
3. Alle navne og forhold, der kunne medføre en identifikation af den implicerede psykolog og familien er blevet sløret.
4. Tillæge ting, guder, eller dyr menneskelige egenskaber.
5. Hvilken fortolkning af internalisering i Vygotskys forstand, der er den »rigtige«, er et rent spekulativt spørgsmål, da vi jo ikke kan spørge ham. Diskussionen som den føres her anvender de forskellige fortolkninger af Vygotsky, fordi disse i særlig grad kan anskueliggøre problemstillingen på et rimeligt avanceret niveau.
6. Denne antagelse er ikke speciel for psykologien, man finder den således også repræsenteret hos semiotikere som f.eks. Brandt 1995, hvor der opereres med en indre bevidsthed og hukommelses interaktioner, som psykologien og de kognitive videnskaber kan undersøge som »pure meanings«, adskilt fra de semiotiske processer (ibid p. 11-13).
7. Det er på ingen måde brugen af den viden som disse psykologiske traditioner indeholder jeg opponerer imod. Det er alene det medfølgende subjekt-objekt dualisme jeg finder problematisk. Et ellers yderst interessant og konstruktivt forsøg kan ses i Karpatschof & Karpatschof 1987.
8. Denne betragtningsmåde genfindes også hos Hutchins 1995 & Goodwin 1994 & 1995.
9. Denne analyse betyder ikke, at vi nødvendigvis skal sympatisere med de krav, og den socialt konstituerede normativitet der konstitueres i en dreng som Peters liv. Denne politiske diskussion er det imidlertid ikke mit ærinde at tage op. Da jeg ikke betragter dette som hverken tiden eller stedet.